

UOT 3.327

<https://doi.org/10.59849/2710-0820.2023.2.238>

Orxan Musa

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti “Beynəlxalq münasibətlər” kafedrasının doktorantı

ORCID ID: 0000-0002 -3947 -5594

Azərbaycan

o.musa@atmu.edu.az

HEYDƏR ƏLİYEV FONDUNUN AZƏRBAYCAN – İTALİYA HUMANİTAR VƏ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIĞINDA İŞTİRAKI

Açar sözlər: Heydər Əliyev Fondu, Azərbaycan – İtaliya, İlham Əliyev, Mehriban Əliyeva, mədəni əlaqələr, humanitar əməkdaşlıq, müddəa və qənaətlər.

Giriş. Azərbaycan və İtaliya respublikaları arasında hazırda çoxşaxəli, səmərəli humanitar – mədəni əməkdaşlıq mövcuddur. Bu, işbirliyi onların müvafiq dövlət strukturları – qurumlarının və qeyri – hökumət təşkilatlarının vasitəsilə, birgə fəaliyyətlərlə, yəni müvafiq humanitar: proqramlar, layihələr və tədbirlərlə gerçəkləşdirilir. Bu, çoxyönlü və nəhəng işin vəsiləsi və vasitəçisi rolunu isə ölkəmiz tərəfindən Heydər Əliyev Fondu oynayır. (Yeri gəlmişkən, İtaliya mətbuatının yekdil rəyinə görə, Heydər Əliyev Fondu “Azərbaycan xalqının mənəvi – mədəni dünyası, xəzinəsi, irsidir” (10, s.21).

Fondun bu sahədəki faydalı səyləri elmi araşdırma problemi və predmeti kimi də diqqət-çəkicidir. Buna görə də çoxsaylı əlaqədar sənəd – materialların dərinədən öyrənilməsi və elmi axtarışların aparılması zəruridir.

Fondla bağlı qısa nəzəri - əməli dəyərləndirmə. Bu dəyərləndirməni aşağıdakı bir sıra mühüm məsələlər və məqamlar üzrə şəxələndirmək də olar. Yəni fondun:

- yaradılma zərurəti və önəmi;
- missiyası- hədəfləri və potensialı;
- ölkəmizdə və xaricdə təqdirolunan praktiki işi (təcrübəsi – modeli) və s.

Burada vurğulanan şəxələrin və sadalanmayan sahə - istiqamətlərin əhatə etdikləri çoxlu məsələlərin müəyyən dərəcələrdə (yətərinə və qismən) araşdırılması əsas götürülməklə belə bir qənaətə gəlinmişdir. (Sözləşmə, bu, araşdırılma səviyyəsi ilə bağlı əminlik hasil etməkdən ötrü, fikrimizcə, elə təkcə “Heydər Əliyev Fondu” – 10: bibliografiya”sına (9) nəzər salmaq da kifayət edər). Belə ki, bu məqalədə fondun iş təcrübəsinin, xüsusilə və konkret ola-

raq da, onun Azərbaycan – İtaliya humanitar/mədəni əməkdaşlığındakı rolunun tədqiqatı faydalı və vacib sayılmışdır.

Bizcə, fondun Azərbaycan Respublikasının İtaliya dövləti ilə humanitar əməkdaşlığındakı yeri və rolunun təhlili zamanı bunların önə çəkilməsi lazımdır.

---

*Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti “Beynəlxalq münasibətlər” kafedrasının doktorantı, ORCID ID: 0000-0002 -3947 -5594

Birincisi, qurumun nəzərə aldığı, vurğuladığı və üstünlük verdiyi: müasir reallıqlar – çağırışlar – müddəalar və s. Onların da ən başlıcalarından sayılırlar:

- sivilizasiyalararası dialoq (uzlaşma), yoxsa qarşıdurma seçimi (alternativi);
- beynəlxalq münasibətlərdə bəzən qüvvətlənən (irəliçixən) və bəzən də zəifləyən (geriqalın) “yumşaq güc” fenomeni;
- xeyli problemlərli və fəsadlı qloballaşmada iştirakın qaçılmazlığı;
- dünyada humanitar/mədəni: siyasət – diplomatiya - əməkdaşlıq çağırışları;
- qlobal barışa və sülhə təmənnəsiz xidmətlə qayğının yeni modelinin axtarışı;
- adamların kütləvi yerdəyişməsi şəraitində insan kapitalını qoruma;
- müasir elmi – texniki tərəqqinin humanitar inkişafı ilə müşayiəti;
- bütün xalqların milli – mənəvi/mədəni dəyərlərinin mühafizəsinə yeni yanaşma.

Yeri gəlmişkən, bu kimi və digər köklü müddə və çağırışlar I – V Bakı Beynəlxalq Humanitar forumlarında (2011 – 2016 – cı illər) səsləndirilmişdir (4). Məsələn: planetar miqyaslı təhdidlər; sivilizasiyaların irimiqyaslı münacişəsi təhlükəsi; yeni beynəlxalq humanitar gündəlik; humanitar əsaslarlı yeni dünya nizamı; qloballaşmada ədalətsizlik; Bakının beynəlxalq dialoq mərkəzi olma potensialı və s.

İkincisi, fondun ikitərəfli (Azərbaycan – İtaliya) humanitar və mədəni əlaqələrlə bağlı prioritet saydığı, davamlı diqqət yetirdiyi konkret məqamlar:

- dövlətlərarası münasibətlərdə ikitərəfli humanitar – mədəni işbirliyinin önəmi;

- Azərbaycan multikulturalizmi: insanların nadir birgəyaşayış təcrübəsi – nümunəsi – modeli;

- AR – in (Qarabağın) həqiqətlərini “Xocalıya ədalət” kampaniyası müstəvisində və s. dünyaya tanıtma;

- Azərbaycan – İtaliya mədəni əlaqələrində tarixilik, ənənəvilik – varislik, humanizm və başqa meyarlar;

- İtaliya Respublikası Azərbaycanın dostları sayılan dövlətlər cərgəsində;

- ölkələrimiz (cəmiyyətlərimiz) arasındakı yüksək səviyyəli, məhsuldar humanitar – mədəni anlaşma və perspektivlər.

Fondun əməkdaşlığa dəstəyi və töhfələri.

Qurum Azərbaycanla İtaliya arasındakı humanitar- mədəni əməkdaşlığın genişlənməsi və möhkəmlənməsində aparıcı rol oynayır. Onun bu sahə - yöndəki fəaliyyətinin araşdırılması aşağıdakı baxış və yanaşmaların önə çıxarılmasını və təhlil olunmasını da şərtləndirir.

1. Qurumun bu işbirliyinə qatılması AR-İR strateji tərəfdaşlığına və müvafiq tutarlı hüquqi bazaya (çoxsaylı saziş, protokol, birgə bəyannamə və s.) əsaslanır. (Sözləşmə, bu cür diplomatik – hüquqi sənədlər barədə “Azərbaycan – İtaliya ikitərəfli münasibətləri. Qısa məlumat” başlıqlı rəsmi materialdan (3) yetərli obyektiv məlumatlar əldə etmək olar).

2. Tanınmış fondun xətti, birbaşa iştirakı, çoxşaxəli (maliyyə və s.) dəstəyi ilə görülmüş işlər (tədbirlər) bu cəhətlərdən də yüksək qiymətləndirilir:

a) tarixi – bəşəri dəyər;

b) müsəlman ölkəsi (Azərbaycan) tərəfindən xristian – katolik aləminə töhfələr;

c) fərqli sivilizasiyalararası dialoqa əvəzsiz xidmət;

ç) xeyli qiymətli göstəricilər – dəyərlərlə səciyyələnən çağdaş Azərbaycan dövlətçiliyinin və onun böyük nüfuzunun təsbiti və s.

Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan – İtaliya mədəni əlaqələrinə və humanitar işbirliyinə qoşulmasının çoxşaxəli önəmini diqqətçəkici “işlər – tədbirlər bolluğu” da kifayət qədər təsdiqləyir. Belə bir qənaətin hasil olunmasına fondun İtaliya – Azərbaycan Assosiyasiyası və başqa qurumlarla birlikdə ərsəyə gətirdikləri layihələr, tədbirlər və s. sırasından vurğulayıb seçdiklərimizin siyahısı da yetərli əsaslar verir. Belə ki, 2004 – 2023-cü illərdə fond və onun prezidenti M.Əliyeva tərəfindən çoxlu qiymətli layihələr həyata keçirilmiş və xeyli əhəmiyyətli işlər – tədbirlər görülmüşdür. Məsələn (3):

- 2004 – cü ildə İtaliyada keçirilən “Uşaq və yeniyetmələrin qorunmasına dair dünya qadın parlamentarların konfransı “nda iştirakə dəstək verilmişdir;

- 2005 – ci ildə AR ilə İR arasında imzalanan “Mədəniyyət abidələrinin qorunması və oğurlandıqları halda geri qaytarılması sahəsində əməkdaşlığa dair Bəyannamə” nin icrasına yardım göstərilmişdir;

- 2007 – ci ildə İtaliyada Azərbaycan Dillər Universiteti ilə onun Siena, Peruca Əcnəbilər universitetləri arasında əməkdaşlıq barədə sazişlərin həyata keçirilməsinə yönəlik tədbirlər görülmüşdür;

- 2011 – ci ildə: AR -ə rəsmi səfərə gələn dost dövlətin parlamentinin İtaliya – Azərbaycan dostluq qrupunun rəhbəri xanım R.Baldi ilə görüş - müzakirə keçirilmişdir; həmçinin Azərbaycanın Birinci xanımının İtaliyaya səfəri düzənlənmişdir. (Yeri gəlmişkən, bu səfər zamanı senatda” İtaliya – Azərbaycan münasibətlərinin iyirmi illiyi” mövzusunda konfrans da keçirilmişdi);

- 2012 – ci ildə: AR-in əlaqədar strukturları ilə birlikdə İtaliyada ilk dəfə Azərbaycan Mədəniyyət Günləri təşkil olunmuşdur. (Sözləşmə, az öncə də qeyd edildiyi kimi, bu tədbirin çərçivəsində keçirilən konsertlərə M.Əliyeva da qatılmışdı); Nizami Gəncəvinin yubileyi ilə bağlı keçirilən silsilə tədbirlər ərzində dahi şairimizin

Romanın məşhur Villa Borgeze xiyabanında abidəsinin açılışı olmuşdur. Fondun dəstəyi ilə ucaldılan abidə İlham Əliyev tərəfindən də ziyarət edilmişdir;

• 2013 – cü ildə: a) Romadakı Müasir İncəsənət muzeyində “Fly to Baku” çağdaş Azərbaycan incəsənəti sərgisinin açılışı gerçəkləşdirilmişdir. (M.Əliyeva tədbirdə iştirak etmişdir); b) Bakıdakı 132-134 sayılı təhsil kompleksində italyan dilinin tədrisinə başlanılmasına yardım göstərilmişdir; c) İtaliya paytaxtında Heydər Əliyevin xatirəsinə həsr edilən kamera musiqisi konsertinin təşkili məsləhət görülmüşdü. (Konsert şəhərin çoxtanınan Brankaçço sarayında Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi və İtaliyanın iş Müqəddəs Çeçeliya Milli akademiyaının köməyi ilə baş tutdu); ç) Romanın Konsorti İncəsənət Qalereyasında “Nizami dünyasının rəngləri” adlı sərginin açılışına uğurlu təşəbbüs göstərildi; d) Azərbaycanın əzəli torpağı olan Qarabağın türk – müsəlman qaçqın ailələrinin 15 uşağının İtaliyaya səfərinin təşkilinə ciddi səylər edildi. (Nəticədə səfər alındı və hətta uşaqlar Roma Papası ilə də görüşdülər) (1,s.48-49);

• 2013 – 2014-cü illərdə: AR-in İtaliyanın regionlarında yaxından tanınmasından ötrü uğurlu təşəbbüsün və yeni orijinal, fərqli layihənin icrasına rəvac verildi. Bu çərçivədə ilk tədbir Florensiyada təşkil edildi. (Belə bir seçim əsla təsadüfi deyildi. Çünki həmin şəhər tarixi dövlətçilik ənənələri, mədəni irsi və məşhur sakinləri – L.da Vinçi, Mikelancelo, Dante, Qaliley və b. ilə tanınır. Tədbir zamanı AR-in İtaliyadakı səfiri V.Sadiqovun və şəhər Şurasının sədri E.Gianinin etdikləri çıxışlarda Azərbaycan (fond) – Florensiya humanitar əlaqələrinə geniş yer ayrıldı); Romada İtaliya – Azərbaycan turizm forumunun və “Müxtəlif millətlərin və dini təriqət nümayəndələrinin birgəyaşayışı: Azərbaycan multikulturalizm və tolerantlıq nümunəsi” adlı beynəlxalq konfransın keçirilməsinə hərtərəfli dəstək verdilər; “Əli və Nino” romanının italyancaya çevrilməsinin təşkilinə və İtaliyanın “ Nəşnl Geografik” televiziyasında Azərbaycana aid sənədli filmin nümayişinə müvəffəq olundu; Şuşalı köçkün uşaqlar üçün nəzərdə tutulan “Həmrəylik yolu düşərgəsi” layihəsinin gerçəkləşdirilməsi önə çəkildi; “Fori

Imperial – Mercati di Traiano” muzeyinin yerləşdiyi ərazidə aparılacaq arxeoloji qazıntılardan ötrü maliyyə vəsaiti məsələsi həllini tapdı (onu fond ayırdı); irəli sürülən maraqlı təşəbbüsü, yəni İtaliyada ali təhsil alan azərbaycanlı tələbələrin Romada aparılan arxeoloji qazıntılarda yaxından iştirakı fikrini şəhər meriyası bəyəndi. (İtaliyanın nüfuzlu “Il Tempo” qəzet saytı həm bu təşəbbüs – fakt, həm də Roma meri İ.Marinonun Heydər Əliyev Fonduna minnətdarlığı barədə məlumatlar yaydı) (7);

• 2015 – ci ildə: 1) “Milan Expo -2015” adlı beynəlxalq sərgidə Azərbaycan pavilyonunun təşkilinə tutarlı və təsirli dəstək verilmişdir. (Bu pavilyonla bağlı məsələlər başqa bir tədqiqatımızda ətraflı təhlil olunur); 2) İDEA İctimai Birliyinin dəstəyi ilə Venezia – Biennale Beynəlxalq İncəsənət sərgisi çərçivəsində AR-in iki pavilyonunun açılışına müvəffəq olunmuşdur; 3) Romadakı məşhur “Casa del Sinema” kino evində Birinci Azərbaycan Film Festivalının keçirilməsi baş tutmuşdur;

• 2016 – cı ildə Bakıda təşkil olunan “Daşın nəğməsi” I Beynəlxalq Heykəltaraşlıq Simpoziumuna italyalı mütəxəssislər də qatılmışdılar (5). Bakının Qala qəsəbəsindəki açıq hava şəraitində yaradılan incəsənət əsərləri arasında İtaliya heykəltaraşı C.Stranonun “Xaosun balansı № 3” də özünə yer almışdı. (Yeri gəlmişkən, bu simpozium VII “Qız qalası” Beynəlxalq İncəsənət Festivalı çərçivəsində keçirilmişdi. Simpoziumun hər il təşkil olunması və onun məhsullarından açıq səma altında muzey – heykəltaraşlıq parkının yaradılması da razılaşdırılmışdı); İtaliya – Romada və Vatikanda görülməli xeyriyyəçilik işlərindən biri (məşhur katakombaların bərpası) xristian aləmində geniş əks-səda doğurdu. (Sözləşməsi, Romadakı 60 katakombadan yalnız bir neçəsi ziyarətə açıqdır). İtaliya və Vatikan mətbuatında, siyasi – dini – elmi (akademik) çevrələrdə bu məsələlərlə bağlı aparılan faydalı, obyektiv müzakirələrdə M.Əliyevanın belə bir önəmli yanaşması vurğulandı: Azərbaycan tolerantlıq ünvanıdır, həyat tərzidir, ənənədir və multikultural məkandır. (Sözləşməsi, bütün bunlarla bağlı İ.Sarıyevanın araşdırmalarında xeyli maraqlı faktiki material toplanılmışdır). Qeyd etdiyimiz müzakirələrdə

belə bir faydalı ideya - səmərəli təklif də səsləndirilmişdi. Yəni Azərbaycanın çoxsaylı tarixi abidələrinin İtaliya – Vatikan ictimaiyyətlərinə tanıtılması məsləhət bilinmişdi;

- 2017 – ci ildə daha bir önəmli rəsmi qəbul tədbiri düzənləndi; belə ki, “İnklüziv cəmiyyətlərin qurulması üçün fərqliliklərin aradan qaldırılması” mövzusunda VI Qlobal Bakı Forumuna qatılan İtaliya Senatının vitse – prezidenti L.Lanzilotta ilə görüş – müzakirə oldu. Bu zaman fondun forumlara dəstəyi məsələlərinə də nəzər salındı;

- 2018 – ci ildə İtaliyaya Birinci vitse – prezident səviyyəsi və statusunda rəsmi səfər reallaşdırıldı. Səfər çərçivəsində İR-in yüksək səviyyəli rəsmiləri ilə aparılan danışıqlarda həm də Heydər Əliyev Fondunun İtaliyadakı humanitar fəaliyyəti dəyərləndirildi (5;6);

- 2019 – cu ildə Avropada təhsil alan azərbaycanlı gənclərin Roma forumu himayə olundu. (Bunu da mütləq nəzərə almaq lazımdır ki, fond xarici dövlətlərdə, o cümlədən də İtaliyada təhsil alan gənclərimizə hərtərəfli yardımlar edir);

- 2020 – ci ildə: “İtaliyada Azərbaycan Mədəniyyəti İli” nin keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq xeyli faydalı işlər görüldü; İlham Əliyevin Vatikanda Roma Papası Fransisklə görüşünə müəyyən hazırlıq aparıldı. Görüş – müzakirələrə M.Əliyeva da qatıldı. Papa fondun Vatikanda gördüyü bərpa – təmir işlərinə görə onun prezidentinə təşəkkür etdi. Həmin görüş – danışıqlar həm də Fransiskin “Azərbaycan əsl tolerantlıq və birgəyaşayış nümunəsidir” kimi tarixi qiyməti və kəlamı ilə diqqət çəkdi;

- 2021 – ci ildə AXC-nin yaranması, yeni Respublika günü ilə əlaqədar olaraq Romada tədbirlərə başlandı. Onların arasında İtaliyada Üçüncü Azərbaycan Film Festivalı xüsusilə fərqlənirdi. Bu festivalda Azərbaycanın tarixi – sənədli filmlərindən “Son iclas” (AXC parlamentinin axıncı toplantısından bəhs edir), “Əbədi ezamiyyət” (AXC-nin dövlət başçısı Ə.Topçubaşovun fəaliyyətinə aid), “Əli və Nino”, habelə bəzi bədii filmlər göstərildi;

- 2022 – ci ildə verilən dəstəklə AR-in İtaliyadakı səfirliyinin yeni binasında xeyli mədəni tədbirlər həyata keçirildi. Məsələn: Romada

Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin təsisi ilə bağlı hazırlıq işləri görüldü; “Mənim Azərbaycanım” adlı rəsm sərgisi nümayiş etdirildi və mədəniyyət otaqları ayrıldı; “Xarı Bülbül” məktəlləri sərəgiləndi; elm – təhsil sahələrində mübadilələri planlaşdırıldı; musiqimizin təbliği, kitab nəşri və s. fəaliyyətlər nəzərdə tutuldu;

- 2023 – cü ildə də geniş əhatəli xeyli tədbirlərin həyata keçirilməsi planlaşdırılmışdır.

Burada üzərində mütləq dayanılması lazım olan bir vacib məsələ də vurğulanmalıdır. Belə ki, bizcə, AR-in (fondun) İtaliya ilə humanitar əməkdaşlığı müəyyən səbəblərə görə, təbii olaraq və paralel surətdə Vatikanla da müvafiq işbirliyini zəruri, qaçınılmaz edir. Belə bir danılmaz zərurət Şərq (müsəlman) – Qərb (xristian/katolik) sivilizasiyalarının münasibətləri müstəvisi və kontekstində də dəyərləndirilə bilər.

Məsələnin bu cəhətini də qeyd edək ki, Azərbaycan dövlətinin və, konkret olaraq da, fondun Müqəddəs Təxt – Tacla çoxşaxəli və köklü, sanballı nəticələrlə humanitar əlaqələri müxtəlif səpkilərdən araşdırılmışdır. Bununla bağlı da İ.Sarıyeva, N.Bayramlı, Z.İbrahimov, Ş.Allahverdiyeva, N.Budaqov və b. tərəfindən müəyyən tədqiqatlar aparılmışdır. Ancaq, doğrudur, bütövlükdə, AR – Vatikan münasibətlərinə dair fundamental araşdırmalara az-az rast gəlinir və monoqrafiya, digər səciyyəli əsərlər yazılmayıbdır). Buna görə də, fikrimizcə, burada ayrıca, əlavə araşdırmaya və konkret təfərrüatlara varmağa ehtiyac qalmır. Sadəcə, fondun Vatikanla çoxşaxəli, səmərəli humanitar əməkdaşlığına dair qənaət və müddəalarımızın bir qismini burada qeyd edə bilərik.

Yəni Heydər Əliyev Fondu – Vatikan humanitar əməkdaşlığı:

1. Azərbaycanın multikultural və tolerantlıq nümunəsinə verilən dəyərdir.

2. Sivilizasiyalar, dinlər (konfessiyalar) arasındakı müsbət nəticələrlə anlaşma və dialoq təcrübəsidir.

3. Papalığın mədəniyyətlə bağlı problemlərinin uğurlu həllinə dəstək verən ilk islam dövləti modelidir.

4. Milli – etnik və dini – konfessional fərqliliklərin birgə mövcudluğu misəlidir.

5. Ölkəmizin beynəlxalq siyasətində təsirli “yumşaq” gücdür və s.

Nəticə və elmi qənaətlər. Elmi araşdırmadan irəli gələn nəticələrlə bağlı aşağıdakıları vurğulamaq olar. Belə ki, Heydər Əliyev Fondunun AR-İR humanitar və mədəni əməkdaşlığında iştirakı:

a) dəyərli və dəqiq hədəfləri ilə seçilir. Məsələn:

- sivilizasiyalararası dialoqu Azərbaycanın – beynəlxalq birlik tərəfindən bəyənən - təcürbəsi (nümünəsi) ilə faydalandırma. (Bu müstəvidə AR-in Vatikanla humanitar – mədəni işbirliyini də dəstəkləmə və sürdürmə);

- Azərbaycanla İtaliyanın bir – birlərini hərtərəfli tanımalarına nail olma;

- AR-İR strateji tərəfdaşlığının ikinci (enerji əməkdaşlığından sonra) özülü – sütunu mövqeyini statusunu qazanma və s.

b) rəngarəng, orijinal, qarşılıqlı sərfəli, diqqətçəkici, təqdirolunması və bu araşdırmamızda müvafiq illər üzrə nəzərdən keçirdiyimiz layihələr – fəaliyyətlər – tədbirlərlə də səciyyələnir və bir sıra fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Fikrimizcə, burada onlarla bağlı daha konkret məqamlar üzrə belə bir qruplaşdırmaya da lüzum vardır:

- bizzə, bu xüsusiyyətlər və fərqliliklərin önündə gələnlərdən birini AR və İR prezidentlərinin, xüsusilə də, İlham Əliyev – S.Mattarella cütlüyünün (2;11) humanitar əməkdaşlığa verdikləri yüksək qiymət, mədəni tədbirlərin hazırlanması və keçirilmələrində fəal iştirak və s. təşkil edir. Yeri gəlmişkən, fondun, bütövlükdə, səmərəli fəaliyyətində, o cümlədən də AR – in İtaliya ilə (Vatikanla da) humanitar əməkdaşlığında qazanılan müvəffəqiyyətlərdə qurumun prezidenti M.Əliyevanın zəhməti və xidməti danılmazdır) (8);

- tarixi mirasla ənənəvi irsdən qaynaqlanan və hazırkı humanitar – mədəni potensiala arxalanan, söykənən fəaliyyətlər (tədbirlər) kompleks təşkil edir. (Bu zaman, əsla təsadüfən deyil, təbii olaraq, inkişaf səviyyəsi və s. üzündən Azərbaycanla İtaliyadan ötrü ortaq məxrəcliyə sayıla biləcək sahələr (musiqi, memarlıq və digərləri önə çıxır);

- AR hökuməti – fondun İtaliya ilə birlikdə ərsəyə gətirdikləri çoxsaylı layihələr və onların çərçivəsində düzənlənən tədbirlər də fərqləndirici əlamətləri ilə diqqəti cəlb edirlər. Belə ki, bir tərəfdən, fondun “Həmrəylik yolu düşərgəsi” layihəsinin əsasında qarabağlı köçkün türk – müsəlman uşaqlarının İtaliyaya səhayəti, ələxüsus da, Roma Papası ilə görüşləri tarixi hadisə - fakt kimi də dəyərləndirilə bilər. Digər yandan da, xristianlıq – islam münasibətlərində yaşayan ibrətamiz, bəşəri bir hərəkət (hal) çox düşündürücüdür. Yəni xristianlığa aid məşhur Roma katakombalarının bir qismində Heydər Əliyev Fondunun hərtərəfli dəstəyi ilə təmir – bərpa işləri aparıldı. Bununla da AR xristianlıq abidələrini bərpa etdirən ilk müsəlman ölkəsi oldu.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Abdullayeva, U, Əsgərov N. Azərbaycanın xarici siyasətində İtaliya önəmli yerlərdən birini tutur. //”Milli Məclis” analitik informasiya jurnalı, Bakı, 2014, iyun, s. 46-51.

2. Azərbaycan və İtaliya prezidentlərinin çıxışları // <https://mehribanalayeva.az/news/node/847349>

3. Azərbaycan – İtaliya ikitərəfli münasibətləri. Qısa məlumat. Azərbaycan Respublikasının İtaliyadakı səfirliyi. Rəsmi saytı. <https://rome.mfa.gov.az/az/content/86/azerbaycan-italiya>

4. Bakı Beynəlxalq Humanitar forumlarının bəyannamələri // <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/2207078.html>; id.bakuforum.az/news/index.html

5. Bakıda “Daşın nəğməsi” I Beynəlxalq Heykəltəraşlıq Simpoziumu. //”Azərbaycan” qəzeti, Bakı, 2016, 4 oktyabr.

6. Birinci vitse – prezident Mehriban Əliyevanın çıxışı // <https://president.az/az/articles/view/30096/print>

7. Dadaşov, M. İtaliya və Vatikan mətbuatı Heydər Əliyev Fondunun xristian mədəniyyətinə töhfələrindən yazır/mehriban

aliyeva.preslib.az/media- c 827e9317e.html;
“Xalq qəzeti”, Bakı, 2016, 26 fevral.

8. Əhmədzadə, M. Azərbaycan – İtaliya diplomatik əlaqələrinin 25 ili: strateji tərəfdaşlığa aparan yol. İtaliyanın “Notizie Geopolitiche” analitik portalı/[https://azvision.az/news/116950/azerbaycan-italiya elaeqeleri – haqda-meqale.html](https://azvision.az/news/116950/azerbaycan-italiya-elaeqeleri-haqda-meqale.html)

9. Heydər Əliyev Fondu- 10: bibliografiya/tərtib edəni M.Vəliyeva və b.Bakı: Azərbaycan Milli kitabxanası. Bakı: 2014, - 585 s.

10. İbrahimov Z., S.Heydər Əliyev fondu: şəxsiyyətin fenomeni və milli – mənəvi dəyərlərimiz. Bakı: Çıraq, 2013, - 192 s.

11. Məmmədova, N., İtaliya – Azərbaycan münasibətləri yeni mərhələdə/<https://www.bizimyol.info/az/news/84760.html>

Summary

Orkhan Musa

Participation of the Heydar Ahev Foundation in Azerbaijani - Italian humanitarian and cultural cooperation

The mission and significance of the Heydar Aliyev Foundation briefly characterizes in the article. Further, it examines the issues of the Foundation's participation in the development of cultural and humanitarian cooperation between Azerbaijan and Italy. The study is summarized by some provisions and conclusions.

Keywords: *Heydar Aliyev Foundation, Azerbaijan-Italy, İlham Aliyev, Mehriban Aliyeva, cultural ties, humanitarian cooperation, provisions and conclusions.*

Резюме

Орхан Муса

Участие фонда Гейдара Алиева в Азербайджано – Итальянском гуманитарном и культурном сотрудничестве

В статье коротко характеризуются миссия и значение Фонда Гейдара Алиева. Далее в ней исследуются вопросы участия фонда в развитии культурного и гуманитарного сотрудничества между Азербайджаном и Италией. Исследование обобщается некоторыми положениями и выводами.

Ключевые слова: *Фонд Гейдара Алиева, Азербайджан – Италия, Ильхам Алиев, Мехрибан Алиева, культурные связи, гуманитарное сотрудничество, положения и выводы.*